Functional Linkage for

Collaborative Research and Student Exchange

Between

R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce and Science College, Shirpur

And

Kisan Vidya Prasarak Sanstha's
S. P. D. M. Arts, S. B. B. & S. H. D. Commerce &
S. M. A. Science College, Shirpur

R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce and Science College
Karvand Naka, Shirpur 425405, Dist - Dhule, Maharashtra
☎: (02563) 299328
E-mail: principal@rcpasc.ac.in

President
Hon. Bhupeshbhai Patel
Principal
Dr. D. R. Patil

Date: 21/08/2019

To,
The Principal,
S. P. D. M. Arts, S. B. B. & S. H. D. Commerce &
S. M. A. Science College, Shirpur

I am writing to highly recommend **Department of Economics, R. C. Patel Arts, Commerce and Science College, Shirpur** for the research collaboration opportunity with **Department of Economics and Department of Commerce, S. P. D. M. Arts, S. B. B. & S. H. D. Commerce & S. M. A. Science College, Shirpur**.

Many Researchers working in The Department of Economics have a profound understanding of economics, as evidenced by their multiple publications. Their innovative approach and ability to think critically have significantly contributed to our on-going research projects.

Please feel free to contact me if you require any further information. I am confident that Department of Economics will be an invaluable asset to your research collaboration.

Sincerely,

R. C. Patel Arts Commerce and Science College, Shirpur
R. C. Patel Educational Trust's

Dr. D. R. Patil
PRINCIPAL
R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce and Science College
Shirpur, Dist.-Dhule (M.S.) 425405

R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce and Science College
Karvand Naka, Shirpur 425405, Dist - Dhule, Maharashtra
☎: (02563) 299328
E-mail: principal@rcpasc.ac.in

R.C.PATEL EDUCATIONAL TRUST

President
Hon. Bhupeshbhai Patel
Principal
Dr. D. R. Patil

Name of Institute/Industry :- Kisan Vidya Prasarak Sanstha's S. P. D. M. Arts, S. B. B. & S. H. D. Commerce & S. M. A. Science College, Shirpur

Year of Signing Linkage/ MoU :- 2018

Duration of Linkage/MoU :- 05 Years

List of Activities carried out under Linkage with Kisan Vidya Prasarak Sanstha's S. P. D. M. Arts, S. B. B. & S. H. D. Commerce & S. M. A. Science College, Shirpur

Sr. No.	Particulars	Page No.
1.	Collaborative Research Publication	04-07
2.	Collaborative Research Publication	08-12
3.	Principal Lecturer for Inaugural Program of Board of Economics Studies	13-14
4.	Resource Person for National Webinar on 'Atmanirbhar Bharat'	15
5.	One Day Online Student Development Webinar under Faculty exchange program on 'Let's Know the Budget 2022'	16-21
6.	Seminar on Ph.D. Research Progress: Guidance and Upcoming Action	22
7.	Participated in One Day Workshop on 'API and UGC Regulation 2018'	23
8.	One Day Workshop on 'National Education Policy 2020: Theme and Prospects'	24
9.	Participated in State Level online Quiz-'World Population Day'	25
10.	Participated in 'National Webinar on Research Methodology'	25
11.	Participated in 'National Webinar on Financial Awareness and Consumer Training'	25
12.	Participated in 'Online Quiz on Income Tax and GST'	25

Authorized signatures:

S.P.D.M. Arts S.B.B. & S.H.D. Commerce & S.M.A. Science College, Shirpur Dist-Dhule 425 405

VICE-PRINCIPAL
S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D.
Commerce & S.M.A. Scince College
Shirpur, Dist-Dhule 425 405

RCPET's R. C. Patel Arts, Commerce and Science College • Shirpur • SEAL

PRINCIPAL
R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce and Science College
Shirpur, Dist.-Dhule (M.S.) 425405

ISSN-2278-5655

AMIERJ Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal

Volume–XII, Issue– VI (Special Issue-I) Nov – Dec, 2023

OPEN ACCESS Original Research Article

राष्ट्रीय कृषी विकास योजना: एक अभ्यास

* प्रा. शिवराम सेगजी वसावे

* प्रा. डॉ. अनिल गंभीरराव सोनवणे

*संशोधक विद्यार्थी, कबचौ उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव एस.पी.डी.एम. महाविद्यालय शिरपूर जि. धुळे.

** आर.सी. पटेल कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय शिरपूर जि. धुळे

गोषवारा :

भारत हा कृषिप्रधान देश असून देशातील बहुतांश जनता ही उपजीविकेसाठी कृषी व कृषी संलग्न व्यवसायावर निर्भर आहे. मात्र भारतीय शेती ही निसर्गावर अवलंबून असल्याने शेतीच्या उत्पन्नातून शेतीचा विकास करण्यात अनेक अडचणी येतात. कृषी क्षेत्राला या समस्येतून बाहेर काढण्यासाठी केंद्र शासनामार्फत कृषी व कृषी पूरक व्यवसायांना प्रोत्साहन देण्यासाठी तसेच मोठे प्रकल्प राबविण्यासाठी अर्थसहाय्य म्हणून राष्ट्रीय कृषी विकास योजना 2007 पासून सुरू केलेली आहे. 2014-15 पासून या योजनेचा केंद्र पुरस्कृत विकास योजनेत समावेश करण्यात आले आहे. 1 सप्टेंबर 2017 पासून ही योजना कृषी संलग्न क्षेत्राच्या पुनरुत्थानासाठी एक सुधारित राष्ट्रीय कृषी विकास योजना फायदेशीर दृष्टिकोन 'राष्ट्रीय कृषी विकास योजना-रफ्तार (RKVY-RAFTAAR)' सुरू करण्यात आली. या योजनेद्वारे शेतकऱ्यांना त्यांचे उत्पन्न वाढविण्यासाठी प्रोत्साहन दिले जाणार आहे. ही योजना कृषी क्षेत्राच्या विकासासाठी प्रभावी ठरत आहे.

बीज संकल्पना : राष्ट्रीय कृषी विकास योजना, कृषी योजना, कृषी, शेती, कृषी अर्थसहाय्य.

Copyright © 2023 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial use provided the original author and source are credited.

प्रस्तावना :

भारतीय अर्थव्यवस्था ही कृषीप्रधान अर्थव्यवस्था म्हणून ओळखली जाते. भारतातील लोकसंख्या ही मोठ्या प्रमाणात ग्रामीण भागात एकवटली असून, त्यांचा उदर निर्वाह शेतीवरच अवलंबून आहे. देशाच्या एकूण लोकसंख्येपैकी 54 % पेक्षा जास्त लोकसंख्या शेती आणि शेती संलग्न व्यवसायावर अवलंबून आहे. भारतातील शेती ही निसर्गावर अवलंबून असल्याने, शेतीचा विकास साधने अडचणीचे ठरते. त्या दृष्टिकोनातून शेतकऱ्यांना व शेती क्षेत्राला प्रोत्साहन देऊन शेती क्षेत्राचा विकास घडवून आणण्यासाठी शासकीय पातळीवरून अर्थसहाय्य पुरवणे हे क्रमपात्र ठरते.

शेती व्यवसायातील समस्या सोडविणे आणि शेतीच्या विकासासाठी जुलै 1883 मध्ये कृषी विभागाची स्थापना करण्यात आली. 1907 पर्यंत कृषी आणि भूमी अभिलेख हे दोन विभाग एकत्रित कार्यरत होते. 1915-16 मध्ये तत्कालीन कृषी संचालक किटिंग यांनी जमिनीची धूप

थांबविण्यासाठी प्रयत्न सुरू केले.त्यानुसार 1922 पासून मृदा संधारणाची कामे सुरू करण्यात आली. 1942 साली पारित झालेला जमीन सुधारणा कायदा, 1943 यावर्षी अंमलात आल्यापासून जमीन सुधारणांचे विविध कामे कृषी खात्यामार्फत राबविण्यात येऊ लागली. 1943 मध्ये तत्कालीन सरकारने कृषी व इतर पूरक क्षेत्रातील समस्यांचा विचार करून शेतीसाठी प्रथमच सर्वंकष कृषी धोरण आखले गेले. या धोरणानुसार कृषी उत्पादनासाठी पाण्याचा सिंचन म्हणून उपयोग करण्यास सुरुवात झाली. स्वातंत्र्यपूर्व काळामध्ये अशाप्रकारे शेती व्यवसायासाठी धोरणात्मक बदल केले. स्वातंत्र्यानंतर सुरू केलेल्या पंचवार्षिक योजनांच्या माध्यमातून शेती विकासासाठी अर्थसहाय्य दिले गेले.

प्रस्तुत संशोधनात देशातील राज्यांच्या शेती क्षेत्राचा विकास साधण्यासाठी राबविण्यात आलेल्या, 'राष्ट्रीय कृषी विकास योजने'चा आढावा घेण्यात आला आहे.

राष्ट्रीय कृषी विकास योजना :

राष्ट्रीय कृषी विकास योजना प्रामुख्याने कृषी व कृषी संलग्न क्षेत्राच्या समग्र आणि एकात्मिक विकासासाठी 2007 मध्ये सुरू केली. या योजनेत कृषी आणि फलोत्पादन, पशुसंवर्धन आणि मत्स्यालय, दुग्धविकास, कृषी संशोधन आणि शिक्षण, वनीकरण आणि वन्यजीव, वृक्षारोपण आणि कृषी विपणन, अन्न साठवण आणि साठवणूक, मृदा आणि जलसंधारण, कृषीवित्तीय संस्था यांचा समावेश या योजनेत करण्यात आला आहे.

राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेची उद्दिष्टे :

कृषी आणि कृषी संलग्न क्षेत्राचा सर्वांगीण विकास साधत असताना अपेक्षित वार्षिक विकासदर साध्य करण्यासाठी आणि तो टिकवून ठेवण्यासाठी या योजनेची खालीलप्रमाणे उद्दिष्टे आहेत.

1. राज्यांना कृषी व कृषी संबंधित क्षेत्रात सार्वजनिक गुंतवणूक वाढविण्यास प्रोत्साहित करणे.
2. कृषी आणि कृषी संलग्न योजनांच्या नियोजन आणि अंमलबजावणी प्रक्रियेत राज्यांना लवचिकता आणि सहायता प्रदान करणे.
3. कृषी हवामान परिस्थिती, तंत्रज्ञान आणि नैसर्गिक संसाधनांची उपलब्धता यांच्या आधारावर जिल्हे आणि राज्यांसाठी कृषी योजना बनविल्या जातात. याची खात्री करणे.
4. राजांच्या कृषी योजनांमध्ये स्थानिक गरजा/पिके/प्राधान्यक्रम योग्यरित्या प्रतिबिंबित होतात की नाही याची खात्री करणे.
5. केंद्रीय उपक्रमांद्वारे महत्त्वाच्या पिकांमधील उत्पादनातील तफावत कमी करण्याचे उद्दिष्टे साध्य करणे.
6. शेतकऱ्यांना कृषी आणि कृषी संलग्न क्षेत्रात जास्तीत जास्त लाभ मिळवून देणे.
7. कृषी आणि संबंधित क्षेत्रात विविध घटकांना समग्रपणे संबोधित करून उत्पादन आणि उत्पादकतेमध्ये वाढ घडवून आणणे.

राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेचा आढावा :

देशातील राज्यांचा सदन कृषी विकास साधण्यासाठी कृषी आणि सहकार विभाग, कृषी मंत्रालय, भारत सरकार यांनी 2007-08 या वर्षा पासून राष्ट्रीय कृषी विकास योजना सुरू

ISSN-2278-5655

Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal

Volume–XII, Issue– VI (Special Issue-I) Nov – Dec, 2023

OPEN ACCESS Original Research Article

केली. 11 व्या पंचवार्षिक योजनेत या योजनेसाठी राज्यांना 22408.76 कोटी रुपये वितरित करण्यात आले. त्यापैकी 5768 प्रकल्पांना - पीक विकास, फलोत्पादन, कृषी यांत्रिकीकरण, नैसर्गिक संधान व्यवस्थापन, विपणन आणि काढणी पश्चात व्यवस्थापन, पशुसंवर्धन, दुग्धविकास, मत्स्यव्यवसाय विस्तार इत्यादी काही विस्तृत श्रेणीमध्ये कार्यान्वित करण्यात आले. त्याच्या अंमलबजावणीसाठी 21586 कोटी रुपये वापरले गेले. 12 व्या पंचवार्षिक योजनेत 31488.44 कोटी रुपयाचे अर्थसहाय्य देण्यात आले.

2013-14 पर्यंत ही योजना राज्य योजना अतिरिक्त केंद्रीय सहाय्य स्वरूपात 100% केंद्रीय अर्थसहाय्याने राबविण्यात आली. 2014-15 मध्ये 100% केंद्रीय अर्थसहाय्याने तिचे केंद्र पुरस्कृत विकास योजनेत रूपांतर करण्यात आले. 2015-16 या वर्षापासून केंद्र सरकार आणि राज्यांमधील योजनेचा निधी प्रमाण हा 60:40 तर ईशान्यकडील राज्य आणि हिमालयीन राज्यांसाठी 90:10 असा सुधारित करण्यात आला. तसेच केंद्रशासित प्रदेशांसाठी 100% केंद्रीय अनुदान देय आहे. राज्यातील उत्पादन आणि उत्पादकता वाढविण्यासाठी केंद्राने अर्थसहाय्य करणे आवश्यक असलेल्या क्षेत्रांमध्ये राज्य सरकार आपल्या गरजेनुसार अंमलबजावणी करू शकते.

केंद्र पुरस्कृत योजना राज्य योजना-राष्ट्रीय कृषी विकास योजना 1 सप्टेंबर 2017 पासून ही योजना कृषी संलग्न क्षेत्राच्या पुनरुत्थानासाठी एक सुधारित राष्ट्रीय कृषी विकास योजना फायदेशीर दृष्टिकोन 'राष्ट्रीय कृषी विकास योजना रफ्तार (RKVY-RAFTAAR)' सुरू करण्यात आली. 2017-18 ते 2019-20 या तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी केंद्र सरकारने 15722 कोटी रुपयांचे आर्थिक सहाय्य प्रदान केले.

तक्ता : राष्ट्रीय कृषी विकास योजना 2007-08 ते 2023-24 पर्यंतचे प्रकल्प आणि खर्च रक्कम.

अ. नं.	वर्ष	मंजूर प्रकल्प	खर्च रक्कम (कोटिमध्ये)	पूर्ण झालेले प्रकल्प	खर्च (कोटीमध्ये)
1	2007-08	482	1475.85	439	1294.80
2	2008-09	867	3985.42	738	3175.10
3	2009-10	1178	4765.48	989	3410.23
4	2010-11	1618	8399.28	1225	5290.41
5	2011-12	1614	8809.23	996	4848.30
6	2012-13	1820	12515.13	1084	5292.02
7	2013-14	1508	21565.16	881	17288.36
8	2014-15	2149	21936.70	1263	15347.57
9	2015-16	1200	7040.44	344	1655.83
10	2016-17	1230	8502.49	317	2142.51
11	2017-18	1136	8354.25	243	1847.38
12	2018-19	951	6074.12	130	1002.75
13	2019-20	989	5035.37	143	849.04
14	2020-21	769	5106.72	80	556.53
15	2021-22	583	3525.91	36	173.95
16	2022-23	329	2825.30	1	0.25
17	2023-24	175	928.83	0	0.00
एकूण	-	18598	130846.01	8909	64175.03

स्रोत : https://rkvy.nic.in/

राष्ट्रीय कृषी विकास योजने अंतर्गत 2007-08 आर्थिक वर्षात 482 प्रकल्पांसाठी 1475.85 कोटी रुपये अर्थसहाय्य

ISSN–2278-5655

Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal

Volume–XII, Issue– VI (Special Issue-I) *Nov – Dec, 2023*

OPEN ACCESS Original Research Article

मिळाले, त्यापैकी 439 प्रकल्प पूर्ण झालेले आहेत. या प्रकल्पांवर 1294.80 कोटी रुपये खर्च झाला. 2014-15 आर्थिक वर्षात 2149 प्रकल्पांसाठी 21936.70 कोटी रुपये अर्थसहाय्य मिळाले, त्यापैकी 1263 प्रकल्प पूर्ण झालेले आहेत. या प्रकल्पांवर 15347.57 कोटी रुपये खर्च झाला. 2022-23 आर्थिक वर्षात 329 प्रकल्पांसाठी 2825.30 कोटी रुपये अर्थसहाय्य मिळाले, त्यापैकी 1 प्रकल्प पूर्ण झालेले आहे. या प्रकल्पावर 0.25 कोटी रुपये खर्च झाला.

यावरून असे लक्षात येते की राष्ट्रीय कृषी विकास योजना 2007-08 मध्ये सुरु झाल्यापासून कृषी प्रकल्पांची संख्या आणि अर्थसहाय्य रक्कम 2014-15 पर्यंत वाढताना दिसत आहे. मात्र 2014-15 मध्ये राष्ट्रीय कृषी विकास योजना ही केंद्र पुरस्कृत योजनेत समाविष्ट करून 2015 16 पासून योजनेच्या अर्थसहाय्य केंद्र सरकार आणि राज्य सरकार निधी प्रमाण 60:40 केल्यामुळे कृषी प्रकल्पांची संख्या आपोआपच कमी-कमी होताना दिसत आहे.

सारांश :

कृषी व कृषी संलग्न उत्पादनामध्ये वाढ घडवून आणण्यासाठी तसेच शेतकऱ्याचे जीवनमान उंचावण्यासाठी केंद्र शासनाने राज्यांसाठी राष्ट्रीय कृषी विकास योजना चालू केलेली आहे. या योजनेच्या माध्यमातून विविध राज्यांमधील कृषी व कृषी संलग्न मोठ- मोठे प्रकल्प राबविणे शक्य झाले आहे. मात्र 2014-15 मध्ये या योजनेचे केंद्र पुरस्कृत योजनेत समावेश करून या 2015-16 पासून राज्याचा 40% अर्थसहाय्य समाविष्ट केल्याने या योजनेसाठी मंजूर होणाऱ्या प्रकल्पांची संख्या कमी झालेली आहे.

संदर्भसूची :

1. महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी 2022-23.
2. झिंगन, कृषी अर्थव्यवस्था, दिल्ली पब्लिकेशन 2018.
3. https://rkvy.nic.in/
4. https://swcd.maharashtra.gov.in/about-department/national_agricultural_development_scheme
5. https://testbook.com/ias-preparation/rashtriya-krishi-vikas-yojana

Cite This Article:

Prof. Vasave S. S. & Prof. Dr. Sonavane A.G. (2023). **राष्ट्रीय कृषी विकास योजना: एक अभ्यास**. In Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal: Vol. XII (Number VI, pp. 46–49). Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.10474542.

ISSN : 2348-7143
January, 2021

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal
Impact Factor (SJIF) - 6.625 | Special Issue 257

भारतीय कृषी क्षेत्रातील राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेचे योगदान

प्रा.एस.एस.वसावे
सहयोगी प्राध्यापक
एस.पी.डी.एम.महाविद्यालय, शिरपूर

प्रा.डॉ.ए.जी.सोनवणे
सहयोगी प्राध्यापक
आर.सी.पटेल महाविद्यालय, शिरपूर

प्रस्तावना :

प्राचीन काळापासून भारतीय कृषी भारतीय अर्थव्यवस्थेचे प्रमुख क्षेत्र राहिले आहे. प्रमुख व्यवसाया सोबतच भारतासारख्या विकसनशील देशात राष्ट्रीय उत्पन्नाचे व रोजगार निर्मितीचे त्याच प्रमाणे जीवन निर्वाहाचे प्रमुख साधन म्हणून नावारुपास आलेले आहे. भारतीय कृषी क्षेत्र औद्योगिक विकास, व्यापार तसेच विदेशी व्यापाराचे महत्वाचे आधार आहे. म्हणून कृषीला भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा म्हणूनही ओळखले होते. हा कणा मजबुत करण्याचे महत्त्वाचे कार्य स्वातंत्र्योत्तर काळात शासनाने केले जाते. यासाठी भारतात नियोजनात कृषीला प्रथम प्राधान्य दिलेले होते. मान्सूनवरील अवलंबित्व कमी करण्यासाठी भारत सरकारने वेगवेगळ्या जलसिंचन प्रकल्पाचे लोकार्पण केलेले आहे. त्यात भाक्रा-नानगल, हिराकूड, जायकवाडी आदि प्रकल्पाचा विशेष उल्लेख केला जातो. अन्नधान्याच्या बाबतीत आयातक देश ही ओळख १९६५-१९६६ मध्ये घडून आलेल्या हरितक्रांतीने पुसून टाकली व अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्णच नाही तर एक निर्यातक देश म्हणून नवीनओळख निर्माण करुन दिली. याचे सर्व श्रेय हे भारत सरकारने स्वीकारलेल्या नवीन तंत्रज्ञानाला व ते विकसित करण्यात महत्वाची भूमिका पार पाडणारे डॉ.एम.एस.स्वामीनाथन यांना जाते.

भारताने कृषीच्या विकासासाठी अनेक योजना सुरु केलेल्या आहेत. अगदी पहिल्या पंचवार्षिक योजनेपासून कृषी योजनेला सुरुवात झालेली होती. एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम HYVP. High Vield. Variety Programme राष्ट्रीय कृषी विमा योजना, अवर्षण प्रवण क्षेत्र विकास कार्यक्रम, जवाहार रोजगार योजना, जवाहर विहीर योजना तसेच २००७-२००८ मध्ये सुरु केलेली राष्ट्रीय कृषी विकास योजना वरील सर्व योजनेचे कृषी विकासात अनन्यसाधारण महत्व राहिले आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे :

१) भारतीय कृषीतील ठ्यतध योजनेचे झालेले प्रभाव अभ्यासणे.

२) कृषी योजनेमुळे शेतकऱ्यांवर झालेल्या परिणामाचा अभ्यास करणे.

३) या योजनेतील शासनाच्या योगदानाचा अभ्यास करणे.

गृहितके :

१) राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेमुळे कृषी वृद्धीदरात वाढ झालेली आहे

२) राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेमुळे शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात वाढ झालेली आहे.

३) राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेमुळे शेतकऱ्यांच्या जीवनमानात सुधारणा झालेली आहे.

संशोधन पद्धती :

प्रस्तूत संशोधनासाठी दुय्यम साधन सामग्रीचा वापर करण्यात आले असून यासाठी विविध संदर्भपुस्तके, मासिके, वर्तमानपत्र, संशोधन लेख इ. चा आढावा घेण्यात आले आहे.

राष्ट्रीय कृषी विकास योजना :

भारत सरकारने सुरु केलेल्या विविध कृषी योजनामुळे कृषी व्यवस्थेत सुधारणा झालेली होती. परंतू एकूण खर्च अपेक्षित कृषी वृद्धी दर यात अंतर असल्याने सरकाने ४% कृषी वृद्धीदर साध्य करण्याचे निश्चित केले. यासाठी आकराव्या पंचवार्षिक योजनेत २९ मे २००७ मध्ये राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेची घोषणा केली. या योजने अंतर्गत केंद्र सरकार कडून राज्यांना १००% अनुदान देण्यात येते. म्हणजेच १००% केंद्र सरकार पुरस्कृत योजना आहे. या योजनेचे राज्यावर कोणतेही आर्थिक भार पडत नाही. प्रत्येक केंद्र सरकारच्या अंदाजपत्रकात या योजनेसाठी सरकारने वाढीव आर्थिक तरतूद केलेली आहे. २०१२-१३ च्या अंदाजपत्रकात ९२१७ कोटी रु. तर २०१३-१४ च्या अंदाजपत्रकात ९९५४ कोटी रु. प्रस्तावित होते. राज्य व जिल्हा कृषी योजनेनुसार त्यांना कृषी क्षेत्रावर विविध खर्च करण्यासाठी ही योजना अमलात आणली गेली आहे. कृषी व कृषी संलग्न क्षेत्रांचा समग्र विकास करण्यासाठी एक खिडकी योजनेवर आधारित ही योजना आहे. राष्ट्रीय कृषी विकास योजना कृषी व संबंधित क्षेत्रात सार्वजनिक गुंतवणूकीला प्रोत्साहित करण्यासाठी महत्वाची भूमिका पार पाडत आहे. **RKVY** अंतर्गत राज्यांना आपली प्राथमिकता आणि कृषी-वातारवण या अनुषंगाने परियोजना किंवा कृषी कार्यक्रम निश्चित अंमल बजावणी याची सवलत दिलेली आहे.

भारत सरकारने १५७२२ कोटी रु. ची २०१७-१८ ते २०१९-२० या कालावधीसाठी आर्थिक अनुदानाची तरतूद केलेली आहे. राष्ट्रीय कृषी योजना फक्त अकराव्या व बाराव्या पंचवार्षिक योजनेच्या कालावधीसाठी प्रस्तावित असल्याने २०१७ मध्ये ही योजना समाप्त होणार होती. परंतु कृषी विकास योजनेचे प्रभाव लक्षात घेता केंद्र सरकारने राष्ट्रीय कृषी विकास योजना-कृषी आणि संबंध क्षेत्र पुनरुज्जीवन लाभ दृष्टीकोण (RKVY Raftar) म्हणून पुढे पण चालू राहिल असे केंद्र सरकारने दिशानिर्देश केले आहे. (१ नोव्हेंबर २०१७)

योजनेचे उद्देश:

१) कृषी व संलग्न क्षेत्रात सार्वजनिक गुंतवणूकीला वाढ करण्यासाठी राज्यांना प्रोत्साहन देणे.

२) कृषी व संलग्न क्षेत्रात कृषी योजनेचे आयोजन व अंमलबजावणीत राज्यांना स्वायत्तता प्रदान करणे,

ISSN : 2348-7143
January, 2021

३) जिल्हा आणि राज्यांना योजनेची तयारी, कृषि-वातावरण, तंत्रज्ञान, प्राकृतिक संसाधन इ. निश्चित करुन मार्गदर्शन करणे.
४) कृषी योजनेत स्थानिक अन्नधान्याची. पिकांची आवश्यकता व प्राथमिकता निश्चित करुन त्या दृष्टीकोणातून योजनेची अंमलबजावणी करणे.
५) कृषी व संलग्न क्षेत्रात शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात वाढ करणे.

वरील उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी योजनेच्या प्रत्येक बैठकीमध्ये आढावा घेऊन पुढील योजनेच्या अंमलबजावणीची दिशा निश्चित केली जाते.

कृषी विकास योजनेचे क्षेत्र :

१) गळीत धान्य भरडधान्य व डाळवर्गीय पिकांच्या समावेशक वृद्धीसाठी तसेच अधिक उत्पादन देणाऱ्या बियाण्याची उपलब्धता, सार्वजनिक क्षेत्रातील बियाणे महामंडळाकडून संकरित व संशोधित बियाण्यांची उपलब्धता करुन देणे इ. प्रकारची सहाय्यता या योजने अंतर्गत दिली जाते.
२) माती परिक्षण (मृदा आरोग्य) या योजने अंतर्गत शेतकऱ्यांना मृदा कार्ड वितरित केले जाते. माती/मृदा परिक्षण करुन कोणत्या सुक्ष्म पोषक घटकांचा अभाव आहे. या विषयी मार्गदर्शन करुन मृदेचे स्तर सुधारण्यासाठी व जैविक शेतीला प्रोत्साहन देण्यासाडी मदत दिली जाते.
३) कृषी यांत्रिकीकरणः कृषी क्षेत्रात सुधारणा करण्यासाठी तसेच वेळेची व खर्चाची बचत होण्याच्या दृष्टीने शेतकऱ्यांना विविध कृषीपूरक उपकरणांसाठी आर्थिक सहाय्यता प्रदान केली जाते. ट्रॅक्टर, रोटाव्हेटर, ट्रीलर, थ्रेशर, ठिबक सिंचन संचा इ.
४) दारिद्र्य रेषेखालील शेतकऱ्यांना जीवन निर्वाहाचे साधन उपलब्ध करुन देण्याच्या दृष्टीने समावेशक कृषी व्यवस्थे अंतर्गत, पशुपालन, मत्स्यपालन आणि मधुमक्षिका पालन इ. व्यवसायासाड़ी आर्थिक सहाय्यता प्रदान करण्यातयेते.
५) रेशिमपालन- कृषी संलग्न व्यवसायाचा विकास करण्यासाठी रेशिम पालन व्यवसायाला आर्थिक सहाय्यता दिली जाते.
६) एकात्मिक किड नियंत्रण योजना - पिकांवरील क्रिडींचा प्रादुर्भाव नियंत्रीत कोणत्या पद्धतीने करावा यासाठी मार्गदर्शन करण्यासाठी सहाय्यता देणे.
७) शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण - संशोधन संस्थेत किंवा वेगवेगळ्या ठिकाणी प्रशिक्षण व्यवस्था उपलब्ध करुन देणे. कृषी मेळावे, कृषी प्रदर्शन इ.

निष्कर्ष :

प्रस्तूत संशोधनावरुन असे दिसून येते की, राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेच्या अंमलबजावणीमुळे कृषी वृद्धीदरात सकारात्मक बदल व कृषकांच्या उत्पन्नात वाढ होत आहे.

संदर्भ सूची :

1) Indian Economy Rudra and dutt s Chancl Pub.
2) Mishra and Puri Indian Economy Himalaya Pub.House
३) शेतकरी मासिक
४) योजना २०१८
5) www.rkvy.nic.in
6) krushimaha.gov.in

महाराष्ट्र राज्य सहकारी विकास महामंडळ आणि महामंडळच्या विविध योजनांचा अभ्यास

प्रा. राजु गिरधर पवार
(संशोधक)
महाराज ज. पो. वळवी कला, वाणिज्य व
विज्ञान महाविद्यालय धडगाव जि. नंदुरबार

प्रा. डॉ. अनिल गंभिरराव सोनवणे
(मार्गदर्शक)
कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
शिरपुर जि. धुळे

प्रस्तावना :

आदिवासींच्या कल्याणाच्या योजनांची परिणामकारक अंमलबजावणी करण्यासाठी सन १९७२ मध्ये समाजकल्याण विभागांतर्गत आदिवासी विकास संचलनालयाची स्थापना करण्यात आली होती. त्यानंतर १९७६ साली आदिवासी विकास आयुक्तालय सुरु करण्यात आले. दि. २२ एप्रिल १९८३ रोजी स्वतंत्र आदिवासी विकास विभागाची स्थापना करण्यात आली आणि १९८४ पासून आदिवासी विकास विभाग स्वतंत्रपणे कार्यरत आहे. आदिवासी विकास विभागाच्या बळकटीकरणाकरिता सन १९९२ मध्ये आदिवासी विकास संचलनालय हे आदिवासी विकास आयुक्तालयात विलीन करण्यात आले.

आदिवासी विकास विभागांतर्गत ठाणे, नाशिक, अमरावती व नागपूर येथे चार अपर आयुक्त व २९ एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प कार्यालये असून त्यांच्या मार्फत मागासवर्गीय कल्याणाच्या राज्य व केंद्र शासनाच्या योजनांची अंमलबजावणी केली जाते. या योजनांतर्गत सामाजिक कल्याण, आर्थिक कल्याण, शिक्षणामध्ये प्रगती, सामाजिक न्याय, महिला व बाल विकास, आरोग्य, पोषण, रोजगार इ. बाबतच्या योजना राबविण्यात येतात. सन २०१५-१६ च्या अर्थसंकल्पामध्ये आदिवासी विकास विभागाकरिता रु. ५१७० कोटी इतका नियतव्यय मंजूर आहे.

राज्यातील आदिवासींची ओळख :

महाराष्ट्र राज्याचे भौगोलिक क्षेत्र ३,०७,७१३ चौ.कि.मी. एवढे असून त्यापैकी ५०,७५७ चौ.कि.मी क्षेत्र आदिवासी उपयोजनेखाली येते. याचे प्रमाण १६.५ टक्के एवढे होते. गेल्या पाच दशकातील राज्याची लोकसंख्या व आदिवासी लोकसंख्या यांची तुलनात्मक आकडेवारी खालीलप्रमाणे आहे :

जनगणना वर्ष	राज्याची एकूण लोकसंख्या	आदिवासी लोकसंख्या	टक्केवारी
१९७१	५०४.१२	३८.४१	७.६२%
१९८१	६२७.८४	५७.७२	९.१९%
१९९१	७८९.३७	७३.१८	९.२७%
२००१	९६८.७९	८५.७७	८.८५%
२०११	११२३.७४	१०५.१०	९.३५%

महाराष्ट्र राज्यात एकूण ४५ अनुसूचित जमाती असून त्यात प्रामुख्याने भिल्ल, गोंड, महादेव काळी, पावरा, ठाकुर, वारली यांचा समावेश आहे. यवतमाळ जिल्हयातील कोलाम, रायगड, ठाणे व पालघर जिल्हयातील कातकरी आणि गडचिरोली जिल्हयातील माडिया गोंड अशा तीन जमाती केंद्र शासनाने अदिम जमाती म्हणून अधिसूचित केलेल्या आहेत. राज्यातील एकूण ३६ जिल्हे असून त्यापैकी धुळे, नंदुरबार, जळगांव, नाशिक, पालघर व ठाणे (सहयाद्री प्रदेश) तसेच चंद्रपूर, गडचिरोली, भंडारा, गोंदिया, नागपूर, अमरावती व यवतमाळ (गोंडवन प्रदेश) या पुर्वेकडील वनाच्छादित जिल्हयांमध्ये आदिवासींची संख्या मोठया प्रमाणात आहे. राज्यात एकूण २९ एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प कार्यालये असून त्यापैकी ११ एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प कार्यालये अतिसंवेदनशील म्हणून घोषित करण्यात आले आहेत. त्यामध्ये नाशिक, कळवण, तळोदा, जव्हार, डहाणू, धारणी, किनवट, पांढकवडा, गडचिरोली, अहेरी व भामरागड यांचा समावेश आहे.

महामंडळाची उद्दिष्टे :

महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ हे महाराष्ट्र राज्य सहकारी संस्था, अधिनियमान्वये १९७२ मध्ये स्थापन करण्यात आले आहे. या महामंडळाची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत.

१) एकाधिकार खरेदी योजनेंतर्गत आदिवासी भागात कृषी माल व गौण वानोत्पादनाची खरेदी व विक्री करणे.
२) शासन, सार्वजनिक संस्था आणि महामंडळे यांच्या वतीने आदिवासी भागात एजन्सी तत्वावर विकास कार्यक्रमाचे व्यवस्थापन करणे.
३) आदिवासी कुटुंबांना खावटी कर्जाचे वाटप करणे.
४) आर्थिक उत्पादनाच्या योजनांना कर्ज देणे.
५) आदिवासींच्या सर्वसामान्य विकासासाठी शासनाने सोपवलेले कोणतेही कार्यक्रम राबवणे.
६) आदिवासी क्षेत्रात रोजगाराचे कार्यक्रम विकसित करणे.

महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळास अर्थसहाय्य म्हणून रु.७५० लाख इतका नियतव्यय २०१३-१४ च्या आदिवासी उपयोजनेत निश्चित करण्यात आला आहे. महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळातर्फे खावटी कर्ज योजना राबवली जाते. राज्यात खावटी कर्ज योजना १९७८ पासून आदिवासी क्षेत्रात सुरु करण्यात आली. ही योजना या महामंडळाकडून आदिवासी सहकारी संस्थांच्या सहाय्याने राबवण्यात येते. पावसाळ्यामुळे रोजगार नसलेल्या दिवसांमध्ये गरजू आदिवासी कुटुंबांना या योजनेअंतर्गत धान्य पुरवठा करण्यात येतो. या योजनेंतर्गत देण्यात येणारी मदत अल्प

मुदतीच्या कर्जाच्या स्वरुपात देण्यात येते. महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळाचे मुख्य कार्यालय नाशिक येथे आहे.

महाराष्ट्र राज्य सहकारी विकास महामंडळच्या विविध योजना

अ. केंद्रीय–योजना

१. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २७५ (१) याखाली सहाय्यक अनुदान केंद्रीय सहाय्य योजना :

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २७५ (१) याखाली सहाय्यक अनुदान आणि विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना या दोन्ही योजना केंद्र शासनाकडून राबविण्यात येत असून याकरीता १००% केंद्र सहाय्य उपलब्ध होते. या दोन्ही योजनांकरीता केंद्र शासनाने माहे जूलै, २०१६ मध्ये सुधारीत मार्गदर्शक सुचना जाहीर केल्या आहेत. सदर सुधारीत मार्गदर्शक सुचनांनुसार पुढील प्रमाणे प्रस्ताव सादर करण्याचे केंद्र शासनाने जाहीर केले आहे.

अ.क्र	क्षेत्र	निधी उपलब्धता (%)
१	शिक्षण	४०-५०%
२	आरोग्य	१०-१५%
३	कृषी, फलोत्पादन, पशुसंघटन, मत्स्य, दुग्धविकास	२०-३०%
४	रोजगार वनमीती योजना	१०-१५%
५	प्रशासकीय बाबी/ संशोधन	५-१०%

सुधारीत मार्गदर्शक सुचनांनुसार रस्ते, विद्युतपुरिठा, पाणीपुरवठा योजना, मोठे जलससचन प्रकल्प, घरबांधणी यासारखे प्रस्ताव या योजनांतर्गत प्रस्तावित करता येणार नाहीत. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २७५ (१) या योजनेअंतर्गत राज्यामध्ये चालविण्यात येणा-या १४ एकलव्य इंग्रजी माध्यमाच्या आश्रमशाळा (EMRS) तसेच नव्याने मंजूर करण्यात आलेल्या २ एकलव्य आश्रमशाळांकरीता निधी प्राप्त होत असतो. EMRS करीता प्रती विद्यार्थी प्रती वर्षाकरीता रु. ४२,०००/- इतके अनुदान प्राप्त होत असते. तर नवीन EMRS च्या बांधकामाकरीता रु. १२.०० कोटी प्रमाणे टप्प्या टप्प्याने अनुदान उपलब्ध करून दिले जाते.

केंद्र शासनाकडून या योजनेकरीता प्राप्त निधी पुढीलप्रमाणे (प्रती वर्ष)

Sr. No	Scheme Name	Year	Grant Released from GOI
1	Special Central Assistance Scheme	2013-14	7728.00
		2014-15	11726.18
		2015-16	12514.91
		2016-17	9717.00
2	Central Assistance under -Article 275 (1) of the Constitution of India	2013-14	12489.00
		2014-15	11701.30
		2015-16	13374.00
		2016-17	11680.73

२. आदिम जमाती (PvTGs) संरक्षण तथा विकास कार्यक्रम

केंद्र शासनाने राज्यातील कातकरी, कोलाम आणि माडीया रोंड या तीन जमातींना आदिम जमाती म्हणून घोषीत केले आहे.

अ. क्र.	जमात	जिल्हे
१	कातकरी	ठाणे, पालघर, रायगड, पुणे, व नाशिक
२	कोलाम	यवतमाळ, नांदेड व चंद्रपूर
३	माडीया रोंड	गडचिरोली

या जमातींच्या सर्वांगीण विकासासाठी संरक्षण तथा विकास कार्यक्रमाखाली (CCD Plan) विविध व्यक्तीस तसेच समुह विकासाकरीता योजना राबविण्यात येत असतात. त्याअनुषंगाने केंद्र शासनाकडे प्रस्ताव सादर करुन केंद्र शासनाने मान्यता प्रदान केलेल्या योजनांची अंमलबजाणी करण्यात येत असते. आदिम जमातींकरीता राज्य योजनेतून देखील निधी उपलब्ध करून देण्यात येत असतो. सदर निधीचा वापर आवदम जमातींकरीता घरकुल बांधून देण्याकरीता वापरण्यात येत असतो. या योजनेची अंमलबजावणी घरकुल बांधकामासाठी ग्रामविकास विभागामार्फत तयार करण्यात आलेल्या व्यवस्थापन कक्षामार्फत करण्यात येत असते. केंद्र शासनाकडून या योजनेकरीता काही वर्षाकरीता प्राप्त निधी पुढील प्रमाणे.

Scheme Name	Year	Grant Released from GOI
Scheme for Development of Primitive Tribes	2013-14	2610.00
	2014-15	1900.00
	2015-16	0.00
	2016-17	2017.00

३. स्वयंसेवी संस्थांना सहाय्यक अनुदाने

केंद्र शासनाच्या Scheme of Grant in -id to voluntary organizations working for the welfare of Scheduled Tribe या योजनेखाली आदिवासी भागात शिक्षण, आरोग्य, पिण्याचे पाणी, शेती उत्पादकता वाढविणे, सामाजिक सुरक्षा इत्यादी बाबी आदिवासी जनतेच्या आर्थिक उन्नतीसाठी कार्यरत असणा-या तसेच अनुसूचित क्षेत्रातील स्वयंसेवी संस्थांना १००% व या क्षेत्राबाहेरील संस्थांना ९०% अनुदान दिले जाते. केंद्र शासनाने त्यांच्या दिनांक १ एप्रिल, २००८ आदेशान्वये निकष निर्धारित केले आहेत. उपरोक्त क्षेत्रात कार्यरत असणा-या संस्थांचे प्रस्तावाच्या खरेपणा/ कमतरतेसंबधीत जिल्हाधिका-याच्या तपासणी अहवाल आयुक्त आदिवासी विकास यांना प्राप्त झाल्यानंतर आदिवासी विकास यांचे अध्यक्षतेखाली असलेल्या राज्यस्तरीय समितीच्या शिफारशीने केंद्र शासनास अनुदानासाठी पाठविण्यात येतात. सन २०१६-१७ करीता या आर्थिक वर्षापर्यंत शैक्षणिक, आरोग्य इत्यादी क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या

एकूण २५ स्वंयसेवी संस्थाचे प्रस्ताव केंद्र शासनाकडे अनुदानासाठी पाठविण्यात आलेले आहेत.

आ. राज्य योजना

क्र.	योजनेचे नाव	योजनेचे विश्लेषण
१	शासकीय आश्रमशाळा	१. शासकीय आश्रम शाळा समुह योजना उद्देश व स्वरुप
		२. स्वेच्छा संस्थांना आश्रमशाळा चालविण्यास अर्थसहाय्य
		३. आदर्श आश्रमशाळा
		४. एकलव्य इंग्रजी माध्यमाच्या निवासी शाळा
२.	आर्थिक उत्पन्नाच्या योजना	१. आदिवासी शेतक-यांना विजपंप / तेलपंप पुरवठा करणे
		२. केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प (न्युक्लिअस बजेट)
		३. व्यवसाय प्रशिक्षण केंद्र योजना (केंद्र पुरस्कृत योजना)
		४. आदिम जमातीसाठी विकासाच्या योजना - केंद्रिय सहाय्य
३.	इतर योजना	१. अनुसुचित जमातीच्या उमेदवारांसाठी सेवायोजन नोंदणी
		२. आदिवासी हस्तकला प्रदर्शन
		३. आदिवासी पारंपारिक नत्यस्पर्धा
		४. वारली चित्रकला स्पर्धा योजना
४.	इतर विभागाकडुन राबविण्यात येणा-या योजना	१. तुषार ठिबक सिंचन योजना
		२. शेळया मेंढयांचा गट पुरवठा करणे
		३. अवरुद्ध पाण्यात मत्स्य संवर्धन करणे
		४. सहकार विभाग - वैयक्तिक लाभाच्या योजना व्याज अनुदान

निष्कर्ष :

राज्यातील आदिवासींचे जीवनमान उंचावण्यासह त्यांना रोजगार उपलब्ध करून देण्यासाठी आदिवासी विभागाने १९७२ मध्ये स्वतंत्रपणे महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळाची स्थापना केली. या महामंडळाची राज्यभरात ३५ उपप्रादेशिक कार्यालये, ९ प्रादेशिक कार्यालये आणि एक विभागीय कार्यालये अशी तब्बल ४५ कार्यालये आहेत. साडेसहाशे कोटींची वार्षिक उलाढाल आहे. विशेषत: १२ आदिवासीबहुल जिल्ह्यांमध्ये कार्यालयांची संख्या सर्वाधिक असून, आदिवासींनी पिकवलेला माल खरेदी करणे, आदिवासींचे जीवनमान उंचावण्यासाठी विविध योजनांची अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी महामंडळावर आहे. नाशिक आयुक्तालयात या महामंडळाचे मुख्यालय ठेवून राज्यभर नियंत्रण ठेवले जाते. परंतु, या विभागात भ्रष्टाचाराचा शिरकाव झाल्याने या महामंडळालाही आता शबरी वित्त व विकास महामंडळाप्रमाणेच घरघर लागली आहे. सद्यस्थितीत महामंडळ कागदोपत्री नफ्यात दिसत असले तरी सर्व योजनांना टाळे लावण्यात आल्याने कारभार ठप्प झाला आहे. एकाधिकार गौणउपज खरेदी आणि एकाधिकार खरेदी या दोनच योजना सुरू असून, जवळपास ७ योजना भ्रष्टाचारामुळे बंद केल्या आहेत. आदिवासी विकासमंत्री अध्यक्ष, तर राज्यमंत्री हे महामंडळाचे उपाध्यक्ष असतात. महामंडळात ३४ संचालक असून, व्यवस्थापकीय संचालक हे सदस्य सचिव म्हणून काम करतात. परंतु, असे दिसुन येत आहे की या विभागाच्या अधिका-यांना अजिबात रस नसल्याने त्यांनी महामंडळाच्या कारभाराकडे दुर्लक्ष केल्याचा आरोप केला जात आहे.

संदर्भ :

१. महाराष्ट्र टाईम्स या वृत्ता पत्रातील दि. ९ ऑगस्ट २०१८ चा आदिवासी विकास महामंडळ उरले फक्त कागदावर! लेख
2. https://tribal.maharashtra.gov.in/
३. वार्षिक आदिवासी घटक कार्यक्रम २०१८-१९ अहवाल
४. अपर आयुक्त कार्यालय, आदिवासी विकास विभाग, अमरावती यांचा २०१७-१८ चा अहवाल
5. https://www.vokal.in/question-marathi/131JK-
6. https://mr.vikaspedia.in/social-welfare

किसान विदया प्रसारक संस्थेचे
श्रीमती पार्वतीबाई दलपत माळी कला, श्री चंडू भगवान व श्रीमती हिराबाई दलाल वाणिज्य व शिरपूर मर्चंट असोसिएशन विज्ञान महाविदयालय शिरपूर जि.धुळे

श्री.डॉ.तुषार विश्वासराव रंधे	श्री.निशांत विश्वासराव रंधे	श्रीमती.आशा विजयराव रंधे	डॉ.एस.एस.राजपूत
अध्यक्ष	सचिव	खजिनदार	प्राचार्य

पत्रपेटी . . : १४, ☎ (०२५६३) २९७०५४ : फॅक्स २५५२०३, e-mail spdmcollege@yahoo.co.in Web.- www.spdm.ac.in

जा.क्र.एसपीडीएम/2023-24

दि. 26/08/2023

प्रति,
डॉ.ए.जी.सोनवणे
अर्थशास्त्र विभागप्रमुख
आर.सी.पटेल महाविदयालय,
शिरपूर जि.धुळे

विषय :- प्रमुख व्याख्याता म्हणून उपस्थिती बाबत

महोदय,

आमच्या महाविदयालयात अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळाचे उदघाटनाचा कार्यक्रम आयोजित केला आहे. तरी दि.29/08/2023 मंगळवार रोजी सकाळी 09.00 वा. आमच्या महाविदयालयात प्रमुख व्याख्याता म्हणून उपस्थित राहण्याचे करावे. ही विनंती.

S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D. Com. & S.M.A. Science College * SHIRPUR Dist. Dhule 425 405

प्राचार्य
श्रीमती पार्वतीबाई आर्टस, श्री.चंडू भगवान
श्रीमती हिराबाई दलाल कॉमर्स व शिरपूर
व्यापारी असोसिएशन सायन्स कॉलेज
शिरपूर, जि.धुळे ४२५ ४०५ (महा)

लोकमत

एसपीडीएम महाविद्यालयात अभ्यास मंडळाचे उद्घाटन

लोकमत न्यूज नेटवर्क

शिरपूर : येथील किसान विद्या प्रसारक संस्थेच्या एस. पी. डी. एम. महाविद्यालयात अर्थशास्त्र विभागात 'अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळा'चे उद्घाटन आर. सी. पटेल महाविद्यालयातील अर्थशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. ए. जी. सोनवणे यांच्या हस्ते झाले.

कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी उपप्राचार्य डॉ. एफ. एम. बागुल होते. यावेळी अभ्यासमंडळातील विद्यार्थ्यांचा सत्कार करण्यात आला; तसेच विभागातील राज्य पात्रता परीक्षा उत्तीर्ण प्राध्यापकांचे सत्कार करण्यात आले. डॉ. ए. जी. सोनवणे यांनी 'अर्थव्यवस्थेतील स्थित्यंतरे' या विषयावर व्याख्यान दिले. डॉ. बागुल यांनी कला, वाणिज्य, विज्ञान आणि अभियांत्रिकी या क्षेत्रांत अर्थशास्त्र या विषयाचे महत्त्व कायम असल्याचे सांगितले. विभागप्रमुख प्रा. एस एस. वसावे यांनी प्रास्ताविक केले.

यावेळी राज्यशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. एम. व्ही. पाटील, इतिहास विभागाचे डॉ. ए. एम. देशमुख, अर्थशास्त्र विभागातील प्रा. एल. एम. राठोड, प्रा. एम. व्ही. लोहार, प्रा. मनोज भोई, आदी प्राध्यापक उपस्थित होते. प्राचार्य डॉ. एस. एस. राजपूत यांचे मार्गदर्शन लाभले. प्रा. भरत ठाकरे यांनी सूत्रसंचालन केले. प्रा. अजय राठोड यांनी आभार मानले.

Hello Dhule
Page No. 4 Sep 02, 2023
Powered by: erelego.com

आत्मनिर्भर भारत अभियानामुळे अर्थव्यवस्थेला मिळेल गती : डॉ.पी.पी.छाजेड

शिरपूर

आत्मनिर्भर भारत अभियानांतर्गत शेती, उद्योग, रोजगार, गृहनिर्माण, संरक्षण आणि बँका या सर्व क्षेत्रांना स्पर्श झाला आहे. या अभियानातील योजनांचा परिणाम तात्काळ जाणवणार नाही, परंतु भारतीय अर्थव्यवस्थेला गती मिळून कामगार व शेतमजुरांसाठी केलेल्या विविध तरतुदींमुळे त्यांचे जीवनमान सुखी होण्यास मदत होईल असे प्रतिपादन उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाचे वाणिज्य व व्यवस्थापन विभागाचे प्रभारी अधिष्ठाता प्राचार्य डॉ.पी.पी.छाजेड यांनी केले.

येथील किसान विद्या प्रसारक संस्थेच्या एसपीडीएम कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालयाच्या पदव्युत्तर वाणिज्य विभागातर्फे स्वातंत्र्य दिनानिमित्त १५ ऑगस्टला आत्मनिर्भर भारत या विषयावर राष्ट्रीय वेबिनार घेण्यात आले. वेबिनारचे उद्घाटन करतांना ते बोलत होते. प्राचार्य डॉ.एस.एन. पटेल अध्यक्षस्थानी होते. प्रमुख वक्ते म्हणून आर.सी.पटेल कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ.ए.जी.सोनवणे उपस्थित होते.

प्रा.डॉ.ए.जी.सोनवणे यांनी आत्मनिर्भर भारत योजनेची सविस्तर माहिती सांगितली.त्यांनी १२ मेस पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी केलेल्या भाषणाचा सविस्तर आढावा घेतला. केंद्रीय अर्थमंत्री निर्मला सीतारमण यांनी घोषित केलेल्या वेगवेगळ्या तरतुदींवर डॉ.सोनवणे यांनी विवेचन व आत्मनिर्भर भारत योजनेमधील क्षेत्रनिहाय केलेल्या खर्चाच्या तरतुदींचे विश्लेषण त्यांनी केले.

प्राचार्य डॉ.एस.एन.पटेल यांनी आत्मनिर्भर भारत अभियान सुदृढ अर्थव्यवस्थेसाठी आशेचा किरण असून भविष्यात भारत जगाला दिशा देईल असे सांगितले. वेबिनारचे सूत्रसंचालन समन्वयक प्रा.डॉ.दिनेश भक्कड यांनी केले, तर आभार प्रा.आर.एस.पावरा यांनी मानले. या वेबिनारमध्ये राष्ट्रीय स्तरावरील सुमारे ७००च्या वर प्राध्यापक, संशोधक व विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला. प्राचार्य डॉ.एस. एन.पटेल, उपप्राचार्य प्रा.डी.बी. पाटील, डॉ.एम.व्ही. पाटील, आयक्यूएसी समन्वयक डॉ.दिनेश भक्कड, आयोजन समिती सचिव प्रा.आर.एस.पावरा यांनी संयोजन केले.

अंतुर्लीकर विद्यालयात ध्वजारोहण

शिरपूर

येथील आदि जनता विद्या प्रसारक संस्थेच्या सुपाबाई शिवराम अंतुर्लीकर प्राथमिक विद्यालय व शिवराम भिमजी अंतुर्लीकर माध्यमिक विद्यालयातर्फे स्वातंत्र्यदिनानिमित्त संयुक्त ध्वजारोहण करण्यात आले. मुख्याध्यापक आय.पी. चव्हाण यांच्या हस्ते राष्ट्रीय ध्वजाचे तर स्काऊट शिक्षक के.पी.बोरसे यांच्याहस्ते स्काऊट गाईड ध्वजाचे ध्वजारोहण करण्यात आले. आर.पी.जाधव यांनी सूत्रसंचलन केले. सूत्रसंचालन आर. पी. जाधव यांनी केले. मुख्याध्यापक एफ.ए. खाटीक व शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते.

R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce and Science College
Karwand Naka, Shirpur 425405, Dist - Dhule, Maharashtra
: (02563)257328, 257329 Fax No.: 256170-255189
E-mail: dr.drpatil@gmail.com

R.C.P.E.T.

President
Hon. Bhupeshbhai Patel
Principal
Dr. D. R. Patil

Outward No: - Date: 07/02/2022

To,
Dr. Dinesh D Bhakkad
Associate Professor and Head, Dept. of Commerce
S P D M College, Shirpur Dist. Dhule

Respected Sir,

On behalf of R. C. Patel Arts, Commerce and Science College, Shirpur we would like to thank you so much for taking a time and attending a Student Development Webinar Under Faculty Exchange Program on **Let's Know The Budget 2022** for B.A/B Com Students and gave them valuable knowledge about the provisions in Budget through PowerPoint.

Thank you again for being part of this event. We look forward again soon.

We truly appreciate your support.
Thank you!

Sincerely,

Dr. D. R. Patil
(Principal)

आर. सी. पटेल कला, वाणिज्य व विद्यान महाविद्यालय, शिरपूर जि.धुळे

चला जाणु या अर्थसंकल्प

सुचना

दि.०२/०१/२०२२

महाविद्यालयातील कला शाखेतील SYBA/TYBA वर्गाच्या सर्व विद्यार्थी बंधू-भगिनींना कळविण्यात येते की, मंगळवार दि.०१/०२/२०२२ रोजी संसदेत अर्थमंत्री श्रीमती निर्मला सीतारमण यांनी केंद्रीय अर्थसंकल्प २०२२-२३ सादर केला.सदर अर्थसंकल्पात कोणत्या क्षेत्रांसाठी किती रक्कम खर्च केली आहे? कोणत्या वस्तू व सेवा स्वस्त अथवा महाग झाल्या आहेत? अर्थसंकल्पात कोणत्या तरतुदी आहेत ? हे समजून घेता यावे यासाठी दिनांक ०५/०१/२०२२ वार शनिवार रोजी सकाळी १०.०० वाजता Online, आभासी व्याख्यान आयोजित करण्यात आले आहे, तरी सर्व विद्यार्थ्यांनी व्याख्यानाचा लाभ घ्यावा. ज्या विद्यार्थ्यांना अर्थसंकल्पा संबंधित काही प्रश्न असतील त्यांनी ते शेवटी विचारावेत.

प्रमुख वक्ते: प्रा.डॉ.दिनेश डी भक्कड, सहयोगी प्राध्यापक, विभाग प्रमुख, वाणिज्य विभाग, एस पी डी एम महाविद्यालय, शिरपूर.

Zoom Link
Meeting ID : 84715010890
Passcode : 123

प्रा.डॉ.ए जी सोनवणे
(अर्थशास्त्र विभाग)

अर्थसंकल्पातील तरतुदींमुळे अर्थव्यवस्थेला नवसंजीवनी प्राप्त होईल: प्रा.डॉ.दिनेश भक्कड

शिरपूर, (वार्ताहर) येथील आर.सी.पटेल कला,वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय शिरपूर, येथे दि ५/२/२०२२ वार शनिवार रोजी अर्थमंत्री, निर्मला सीतारमण यांनी वित्तीय वर्ष २०२२-२३ साठी सादर केलेल्या अर्थसंकल्पावर "चला जाणुया अर्थसंकल्प" या विषयावर आभासी (ऑनलाईन) वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले. कार्यक्रमात महाविद्यालयातील अर्थशास्त्र व वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्तपणे सहभाग नोंदवत प्रतिसाद दिला. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष म्हणून महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. डॉ. डी. आर. पाटील तर प्रमुख अतिथी उपप्राचार्य डॉ.ए.एम.पाटील उपस्थित होते, परिसंवादाचे प्रमुख वक्ते मा.प्रा.डॉ.दिनेश भक्कड, वाणिज्य विभाग प्रमुख, एस.पी.डी.एम.महाविद्यालय, शिरपूर यांनी "अर्थसंकल्पात दीर्घकालीन उद्दिष्टे ठेऊन भांडवली खर्चात केलेल्या वाढीचा परिणाम देशातील पायाभूत विकासात पहावयाला मिळेल, ज्यामुळे राष्ट्रीय उत्पन्नासोबतच आर्थिक विकास वाढुन अर्थव्यवस्थेला नवसंजीवनी प्राप्त होईल शिवाय डिजिटल चलन बाजारात आल्यास आर्थिक व्यवहारात पारदर्शकता येऊन सर्व व्यवहार कराच्या जाळ्यात येऊन करमहसुलात वाढ व राजकोषीय तुट कमी होईल." असे प्रतिपादन केले. कार्यक्रमाच्या प्रास्ताविकात महाविद्यालयाचे अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख व कार्यक्रमाचे समन्वयक डॉ.ए.जी.सोनवणे, यांनी विद्यार्थी व सर्वसामान्य जनता यांना अर्थसंकल्पातील आकडेवारीचे आकलन होत नसल्यामुळे सदर परिसंवादातून त्यांना माहिती व्हावी हा उद्देश आयोजनामागे असल्याचे स्पष्ट केले. अध्यक्षीय समारोपात महाविद्यालयाचे प्राचार्य, डॉ.डी.आर.पाटील यांनी "स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सव काळातील हा अर्थसंकल्प येत्या पंचवीस वर्षासाठी पथदर्शक ठरेल, व त्यामुळे आगामी काळात देशात कृषी उत्पादन, रोजगार, सूक्ष्म व लघु उद्योग, व्यापार आणि पर्यटन ई.क्षेत्रात वाढ होऊन सर्वसामान्य शेतकरी, कामगार, कष्टकरी ई.चे जीवनमान उंचावण्यास मदत होईल." असे सांगितले. सूत्र संचालन प्रा.आदेश जैन, प्रमुख वक्त्यांचा परिचय प्रा.उमेश पाटील तर आभारप्रदर्शन प्रा.प्रतिमा श्रावगी यांनी केले, परिसंवाद यशस्वी करण्यासाठी, प्रा.गोपाल बिडे, प्रा.राम सूर्यवंशी, डॉ.शुभांगी पिंगळे, प्रा.शबनम पिंजारी, प्रा.पियुष सोनार यांनी प्रयत्न केले. सदर परिसंवादास मा.आमदार श्री.अमरीशभाई पटेल, महाविद्यालयाचे अध्यक्ष मा.श्री.भुपेशभाई पटेल, मा.उपाध्यक्ष श्री.राजगोपालजी भंडारी, माजी कुलगुरु डॉ.के.बी.पाटील, महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ.ए.एम.पाटील, उपप्राचार्य डॉ.आर.डी.जाधव, वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा.मानसी वैद्य यांनी शुभेच्छा दिल्या.

R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce & Science College
Karwand Naka, Shirpur-425405, Dist.-Dhule, Maharashtra
☎ : (02563)257328 Fax No. : 256170-255189
E Mail : dr.drpatil@gmail.com

R.C.P.E.T.

President
Hon. Bhupeshbhai Patel

Principal
Dr. D. R. Patil

Outward No: -

Date: 03/02/2022

To,
Dr.Dinesh D. Bhakkad
Associate Professor and Head, Dept. of Commerce
S P D M College, Shirpur Dist. Dhule

Subject: Invitation as a **Resource Person** for Student Development Webinar

Respected Sir,

We are delighted to inform you that, our IQAC jointly with the Department of Economics, and Department of Commerce is organizing a Student Development Webinar Under Faculty Exchange Program on **Let's Know the Budeget 2022-23** for Second and Third Year Students of B.A/ B.Com on Saturday, 05th February, 2022.Therefore on behalf of the organizing committee, I am pleased to invite you as **Resource Person** for the said topic. The participant will be benefited from your vast knowledge and experience. Please find attached webinar brochure for brief details.

We will be honored if you accept our invitation. You are also requested to forward your PowerPoint Presentation for smooth conduct of the webinar through Zoom App (online Mode).

Thank you in anticipation.

Dr.A.G. Sonawane

Head, Dept. Of Economics

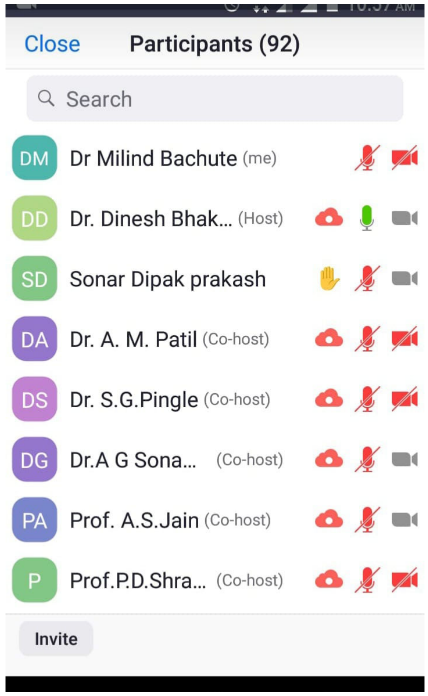
Close
Participants (92)
Search
Dr Milind Bachute (me)
Dr. Dinesh Bhak... (Host)
Sonar Dipak prakash
Dr. A. M. Patil (Co-host)
Dr. S.G.Pingle (Co-host)
Dr.A G Sona... (Co-host)
Prof. A.S.Jain (Co-host)
Prof.P.D.Shra... (Co-host)
Invite

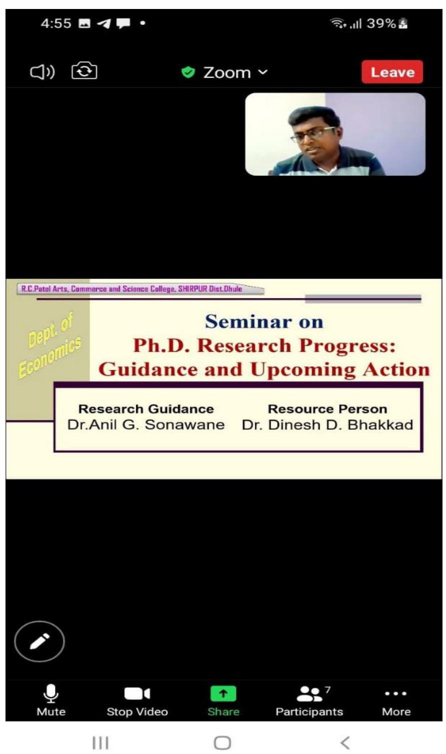
4:55
39%
Zoom
Leave
R.C.Patel Arts, Commerce and Science College, SHIRPUR Dist.Dhule
Dept. of Economics
Seminar on
Ph.D. Research Progress:
Guidance and Upcoming Action
Research Guidance
Dr.Anil G. Sonawane
Resource Person
Dr. Dinesh D. Bhakkad
Mute
Stop Video
Share
Participants
More

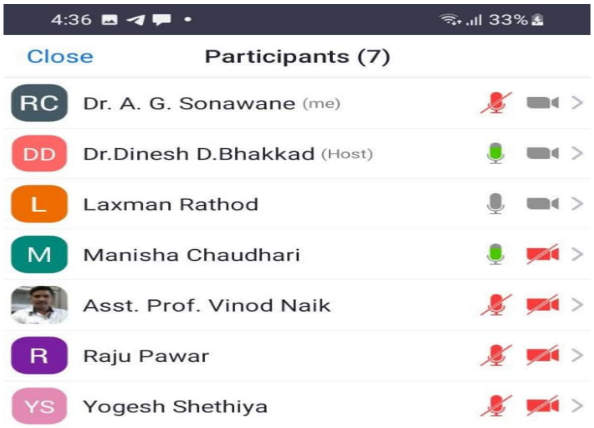
4:36
33%
Close
Participants (7)
RC Dr. A. G. Sonawane (me)
DD Dr.Dinesh D.Bhakkad (Host)
L Laxman Rathod
M Manisha Chaudhari
Asst. Prof. Vinod Naik
R Raju Pawar
YS Yogesh Shethiya

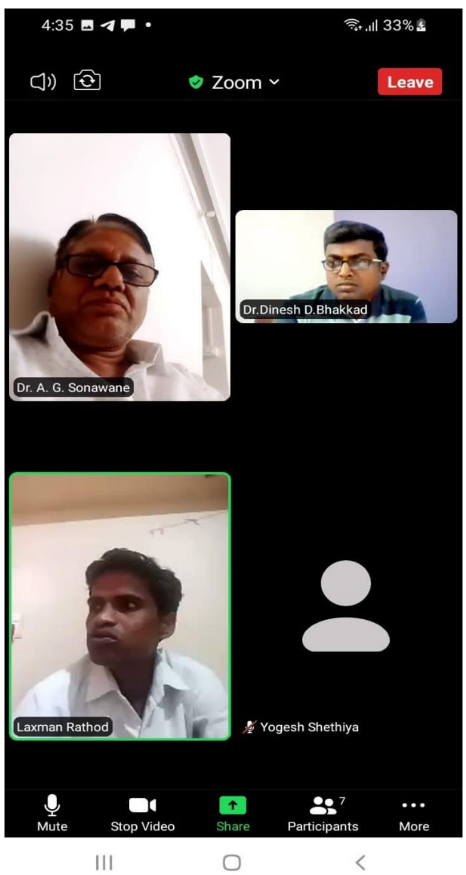
4:35
33%
Zoom
Leave
Dr.Dinesh D.Bhakkad
Dr. A. G. Sonawane
Laxman Rathod
Yogesh Shethiya
Mute
Stop Video
Share
Participants
More

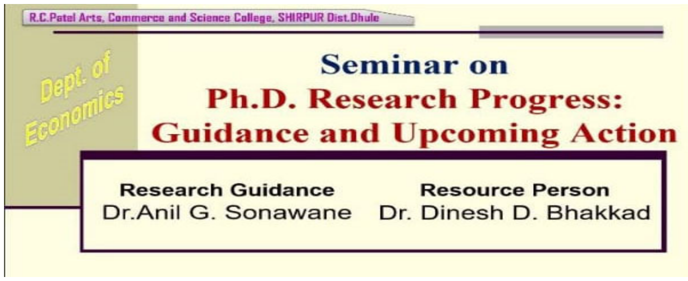

Kisan Vidya Prasarak Sanstha's

S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D. Commerce and S.M.A. Science College, SHIRPUR Dist.Dhule (MS) 425405

(Affiliated to K.B.C. North Maharashtra University, Jalgaon)

Founder President : Karmveer Annasaheb Vyankatrao Tanaji Randhir

Dr. Tushar V. Randhe	Nishant V. Randhe	Smt. Ashatai V. Randhe	Dr. S. N. Patel
President	Secretary	Treasurer	Principal

Post box No.14, Ph. No(02563) 297054,Fax-255203, E-Mail: spdmcollege@yahoo.co.in Website: www.spdm.ac.in

Date: 06-07-2020

To,

Dr. Anil G. Sonawane

R.C.Patel Arts, Commerce and Science College

Shirpur

Dear Sir,

We express heartfelt gratitude towards your kind acceptance of our invitation as **Resource Person** for **Student Development E-Workshop** on **"Career Guidance and Post Pandemic Opportunities"** organized by P.G. Department of Commerce during 4th and 5th July 2020.

Your exhaustive knowledge and wonderful expression during the resource lecture **"Career Opportunities and Online Learning"** on 5th July 2020 (Day Second), has benefited to all of us. All the participants were highly motivated by your presence and guidance.

Looking forward similar association in future.

Dr. S. N. Patel

Principal

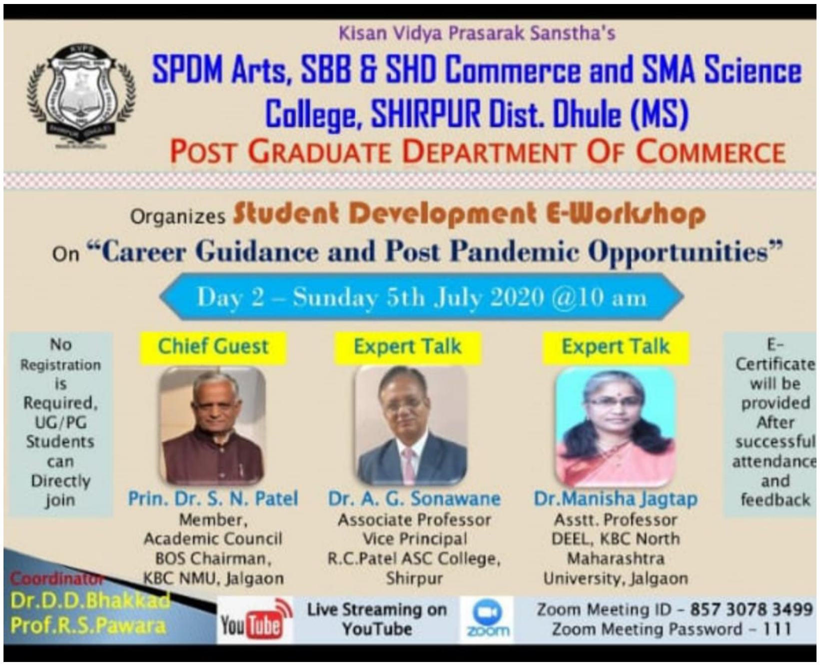

Kisan Vidya Prasarak Sanstha's

S. P. D. M. Arts, S. B. B. and S. H. D. Commerce and S. M. A. Science College, Shirpur Dist. Dhule (M. S.)

***Internal Quality Assurance Cell* (IQAC)**

One Day Workshop on

"API and UGC Regulation 2018"

On

Tuesday, 19th March, 2019

Certificate

This is to certify that, **Dr. A. G. Sonawane** of R.C.Patel Arts, Commerce and Science College, Shirpur has duly participated the One Day Workshop on **"API and UGC Regulation 2018"** organized by Internal Quality Assurance Cell.

Dr.Dinesh D.Bhakkad
IQAC Coordinator

Principal Dr. S. N. Patel
IQAC Chairman

IQAC

Kisan Vidya Prasarak Sanstha's

S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D. Commerce and S.M.A. Science College, Shirpur, Dist.Dhule (MS) 425405

NAAC Re-accredited Grade 'A' CGPA 3.22 (3rd Cycle)

NAAC 'A' Grade

One-Day Seminar on

"National Education Policy 2020 : Theme and Prospects"

Certificate

This is to certify that, Prof. Dr. Anil Sonawane. has actively participated in one day Seminar on, "**National Education Policy 2020: Theme and Prospects**" organized by **S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D. Commerce and S.M.A. Science College, Shirpur, Dist.Dhule** in collaboration with Internal Quality Assurance Cell, Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon held on 19th March 2024.

(Prof. Dr.Sameer Narkhede)
Director, Internal Quality Assurance Cell
KBCNMU, Jalgaon

(Prof. Dr. S. S. Rajput)
Principal

Kisan Vidya Prasarak Sanstha's

S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D. Commerce and S.M.A. Science College, SHIRPUR Dist. Dhule (MS)

NAAC Re-accredited 'A' Grade CGPA 3.22 (3rd Cycle)

Internal Quality Assurance Cell Organized **Multidisciplinary National Conference**

On **CONCEPTUAL ANALYSIS IN BUSINESS, HUMANITIES, SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION**

Sponsored by KBC North Maharashtra University, Jalgaon

Certificate

Certificate Id – MNCXQE-000198

This is to certify that, प्रा डॉ अनिल गंभीरराव सोनवणे
मार्गदर्शक, आर सी पटेल कला विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय शिरपुर जि धुळे
has participated in this National Conference held on 4th and 5th January 2024 and presented research paper entitled on "**वनहक्क कायद्यांची अंमलबजावणी - पर्यावरण संरक्षण आणि आदिवासी जमातींचा शाश्वत विकास**"

Dr. Dinesh D. Bhakkad
Convener

Prof. Dr. S. S. Rajput
Principal & Chief Convener

R. C. PATEL EDUCATIONAL TRUST'S

R. C. PATEL ARTS, COMMERCE AND SCIENCE COLLEGE, SHIRPUR, DIST. - DHULE (MAHARASHTRA)

RCPET
R.C.PATEL EDUCATIONAL TRUST

CERTIFICATE OF APPRECIATION

This is to Certify that

MR./MS./MRS./DR. Raju Girdhar Pawar
Of MJPV ACS COLLEGE DHADGAON DIST NANDURBAR
Has Participated And Performed Excellent In State Level Online Quiz –
'World Population Day' On 11th Of July 2021
Organized By, Department Of Economics.

World Population Day

Dr. A. G. Sonawane
Head, Department of Economics

Dr. D. R. Patil
Principal

Made for free with Certify'em

Kisan Vidya Prasarak Sanstha`s

S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D. Commerce & S.M.A. Science College, Shirpur Dist. Dhule

NAAC ACCREDITED

National Webinar on

"Research Methodology"

Certificate of Participation

This is to certify that

Dr. Anil G. Sonawane

R. C. Patel Arts, Commerce and Science College, Shirpur

has actively participated in National Webinar on ***"Research Methodology"*** organized by Department of History, held on 20th August 2021 .

Dr. Manisha J. Warma	Prof. N. A. S. Pathan	Dr. V. M. Patil
Convener	Coordinator	Principal

Made for free with Certify'em

Kisan Vidya Prasarak Sanstha's

S.P.D.M. Arts, S.B.B. & S.H.D. Commerce and S.M.A. Science College, SHIRPUR Dist.Dhule (MS)

(Affiliated to KBC North Maharashtra University, Jalgaon)

P. G. DEPARTMENT OF ECONOMICS

In Collaboration with National Centre for Financial Education (NCFE), RBI and SEBI

Jointly Organized **National Level Webinar** On

FINANCIAL AWARENESS AND CONSUMER TRAINING

On Saturday, 5th December, 2020

E-Certificate

This is to certify that, Dr.Anil Gambhirrao Sonawane

R C Patel Arts Commerce and Science College Shirpur, District Dhule

has actively participated in this National Webinar on **"Financial Awareness and Consumer Training"** jointly organized by P.G. Department Economics in collaboration with NCFE, RBI and SEBI on Saturday, 5th December, 2020

Dr. Dinesh D. Bhakkad	Prof. S. S. Vasave	Prof. Y. D. Bediskar	Prin. Dr. S. N. Patel
Organizing Secretary	Co- Convener	Convener	IQAC Chairman

Kisan Vidya Prasarak Sanstha`s

SPDM Arts, SBB & SHD Commerce and SMA Science College, SHIRPUR Dist. Dhule (MS)

NAAC Re-accredited B++ Grade CGPA 2.80

Post Graduate Department of Commerce

Online Quiz on Income Tax and GST

Certificate of Appreciation

This is to certify that Dr. Anil Gambhirrao Sonawane

has successfully participated and passed in this Online Quiz on Income Tax and GST, organised by Post Graduate Department of Commerce in association with IQAC Cell, on 1st May 2020.

Dr. Dinesh D. Bhakkad		Prin. Dr. S. N. Patel
(IQAC Coordinator)	Certificate ID - FDYCPO-CE000004	(IQAC Chairman)

R. C. Patel Educational Trust's
R. C. Patel Arts, Commerce and Science College
Karwand Naka, Shirpur 425405, Dist - Dhule, Maharashtra
: (02563)257328, 257329 Fax No.: 256170-255189
E-mail: dr.drpatil@gmail.com

President
Hon. Bhupeshbhai Patel
Principal
Dr. D. R. Patil

Outward No: - Date: 07/02/2022

To,
Dr. Dinesh D Bhakkad
Associate Professor and Head, Dept. of Commerce
S P D M College, Shirpur Dist. Dhule

Respected Sir,

On behalf of R. C. Patel Arts, Commerce and Science College, Shirpur we would like to thank you so much for taking a time and attending a Student Development Webinar Under Faculty Exchange Program on **Let's Know The Budget 2022** for B.A/B Com Students and gave them valuable knowledge about the provisions in Budget through PowerPoint.

Thank you again for being part of this event. We look forward again soon.

We truly appreciate your support.
Thank you!

Sincerely,

Dr. D. R. Patil
(Principal)